

763

Ртч 3.

82

7-73

1920

Ա. ԳԱՆՈՆ ՏՕՅԼ

ԶԵՐԼՈՔ ՀՈԼՍԻ
ՆՈՐ ԱՐԿԱԾՆԵՐԸ

ԹԱՐԳՄ. Ժ. Շ.

ԹԻԻ 3

ՆԱՐԻՆՁԻ ՀԻՆԳ ԿՈՒՑԵՐՈՒ ՍՐԿԱԾԸ

M H HOVENESIAN
7 MONROE AV
WORCESTER MASS
01602

Զինքը գտանք հեկտար շուրջ տաղանքի մը մեջ գլխիվայր բնկողմած

2003

2011

ՊՕՍՔՕՄՊԻ ՀՈՎԻՏԻՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Հաղիւ թէ խօսքը վերջացուցած էր, դուռը բացուեցաւ. ներս մտաւ հիանալի աղջիկ մը, որուն նմանը տեսած չէի ընաւ: Կուսածաղիկի պէս կապոյտ աչքերը բոլորովին մասնաւոր փայլ մը ունէին: Թեթեւապէս կիսաբաց չրթները շատ մաքուր գծադրութիւն մը ունէին: Այտերուն վրայ թեթեւ ոգեւորութիւն մը կար: Վերջապէս ունէր այն կատարեալ բնականութիւնը, զոր իրեն կուտար իր անձին ամբողջական մոռացումը իրեն վրայ իշխող միակ մտածումին և մեծ մտահոգութեան առջեւ:

— Օհ, Սր. Շէրլոք Հօլմս, ըսաւ փոփոխակի մեզ դիտելով: Յետոյ, կնոջ յատուկ արագ յայտնատեսութիւնով իր ակնարկը կեցուց բնկերոջս վրայ: Շնորհակալ եմ որ եկաք: Կ'ուզեմ շուտով յայտնել բովանդակ երախտագիտութիւնս: Գիտեմ թէ ձէյմս յանցաւոր չէ: Գիտեմ և կը փափաքիմ որ ձեր քննութիւնը սկսէիք այս համոզումով: Այս մասին ընաւտարակոյս չկայ: Ձէյմս ու ես մեր մանկութենէն կը ճանչնանք զիրար: Գիտեմ թէ ի՞նչ թերութիւններ ունի, բայց սիրտը բարի է և կարող չէ ճանձի մը չարիք հասցնելու: Զինքը ճանչցողին համար այս ամբաստանութիւնը անհեթեթ է:

— Կը յուսամ թէ պիտի կրնանք անսպարտ հանել զինքը, Օր. Թըրնըր, ըսաւ Շէրլոք Հօլմս: Բացարձակապէս կրնաք վստահիլ իմ վրաս:

— Բայց իր վկայութիւնը կարդացի՞ք: Ի՞նչ եղբակացութիւն հանեցիք անկէ: Յստակ է, կամ թէ ձեւական թերութիւն ունի: Ամբաստանեալը անմեղ չէ՞ք կարծեր:

— Հաւանական է որ անմեղ է:

— Կ'իմանա՞ք, ինձի յոյս կուտայ, ըսաւ յաղթական երեւոյթով մը գլուխը երերցնելով և ասպարէզ կարդացող ակնարկ մը ձգելով Լէսթրաթի վրայ:

Այս վերջինը ուները թոթուեց:

— Կը վախճամ թէ, ըսաւ, պաշտօնակիցս քիչ մը շատ շուտով հանած է իր եղբակացութիւնները:

57459-սհ
2672-21 P

— Բայց իրաւունք ունի, վատա՛հ եմ, պոռաց աղջիկը : Ճէյմս երբեք գործած չէ ոճիրը : Գալով հօրը հետ իր վէճին, ես համոզուած եմ թէ այդ մասին դատական պաշտօնեային չխօսելուն պատճառը սա է որ խօսակցութեան առարկան ես էի :

— Ի՞նչպէս, հարցուց Հօլմս :

— Հիմակ այլեւս պէտք չէ բան մը ծածկել : Ճէյմս և հայրը անհամաձայնութիւն ունեցած են իմ պատճառաւ : Մաք Քարթի չատ կը վաժարէր որ միութիւն մը ըլլայ մեր միջև : Ճէյմս և ես եղբօր և քրոջ պէս մեծցած էինք, բայց անիկա չատ երկատարդ է, աշխարհը չի ճանչնար և... և չէր ուզեր բան մը որոշել տակաւին : Այնպէս որ վիճարանութիւններ կ'ունենար հօրը հետ : Վերջին վիճարանութիւնը ապա-հովապէս այս խնդրոյն վրայ էր :

— Իսկ ձեր հայրը, հարցուց Հօլմս : Նպատաւո՞ր էր այս միութեան :

— Ո՛չ, հակառակ էր : Մաք Քարթիէն զատ ո՛չ ոք կը փափարէր այս բանին :

Թէթև կարմրութիւն մը տարածուեցաւ իր թարմ այտին վրայ երբ Հօլմս խօրաթափանց և խուղարկու աչքով կը դի-տէր զինք :

— Շնորհակալ եմ այս մանրամասնութեան համար, ը-տաւ : Զեր պարոն հայրը պիտի ընդունի՞ զիս եթէ վաղը ի-րեն երթամ :

— Կը վախնամ որ բծիկը չարտօնէ զինք ձեզ տեսնելու :

— Բժիշկը :

— Այո՛, ձիշդ է, չէք գիտեր : Քանի մը տարիէ ի վեր խեղճ հայրս շատ առողջ չէ, բայց այս վերջին դէպքը բոլորովին զգեստեց զինքը, Ստիպուեցաւ անկողին իյնալ և տքդ : Ուիլիամ կ'ըսէ թէ վիճակը աղէկ չէ և թէ ամբողջ ջղային քրութիւնը խանդարուած է : Մը. Մաք Քարթի տա-կաւին ողջ եղող միակ անձն էր զոր հայրս ատենօք ճանչցած էր Վիքթօրիայի մէջ :

— Ա՛հ, Վիքթօրիայի՞ մէջ : Ասիկա կարեւոր է :

— Այո՛, հանքերուն մէջ :

— Ծիշդ : Ոսկիի այն հանքերուն մէջ, ուր կարծեմ թէ Մը. Թըրնէր հարստութիւն չիւնեց :

— Ծիշդ այդպէս է :

— Շնորհակալ եմ, Օր. Թըրնըր, մեծապէս օգնեցիք ինծի :

— Եթէ վաղը լուրեր ունենաք, ինչդեմ, իմացուցէք ինծի : Անշուշտ բանտ պիտի երթաք Ճէյմսը տեսնելու : Օ՛հ, եթէ երթաք, Մը. Հօլմս, ըսէք իրեն, կ'աղաչեմ, թէ ես վտան եմ իր անմեղութեանը վրայ :

— Կ'ըսեմ, Օր. Թըրնըր :

— Պէտք է որ տուն դառնամ հիմա, վասն զի հայրս ստուգիւ չատ հիւանդ է և չի կրնար առանց ինծի ըլլալ : Ի տեսութիւն : Աւտուած օդնէ ձեզ այն գործին մէջ, որուն կը ձեռնարկէք :

Ներս մտնելու ատեն ըբաժին պէս արագ կերպով դուրս ելաւ և քիչ ետքը լսեցինք իր կառքին թաւալիլը քարայա-տակին վրայ :

— Կը կարմրիմ ձեզի համար, Հօլմս, ըսաւ Լէսթրատ արժանապատուութեամբ, քանի մը վայրկեանի լռութենէ ետք : Ինչո՞ւ այս դժբախտ աղջկան տալ յոյս մը, որ զիւնէք թէ անիրագործելի է : Ես պէտք եղածէն աւելի զգայուն մէ-կը չեմ, բայց ասիկա անագորոյն խաղ մը կ'անուանեմ :

— Կարծեմ թէ Ճէյմս Մաք Քարթին անմեղ հանելու մի-ջոցը գտած եմ, ըսաւ Հօլմս : Զինքը բանտին մէջ տեսնելու արտօնութիւն ունի՞ք :

— Այո՛, բայց ձեզի և ինծի համար միայն :

— Այն ատեն թերեւս պիտի փոխեմ դուրս չեղելու ու-րոշումս : Ինծի կուգայ որ տակաւին ժամանակ ունինք կա-ռախումբ մը նստելով զիշերէն առաջ Հիրֆօրտ երթալու և բանտարկեալը տեսնելու :

— Լիուրի ժամանակ ունինք :

— Ուրեմն մեկնինք : Կը վախնամ, Ուօթմըն, որ կը ձանձրանաք բացակայութեան միջոցին : Բայց երկու ժամ չքա՛ած պիտի դառնամ :

Ծինչեւ կայարան ընկերացայ իրենց, գաւառային այդ պղտիկ քաղաքին փողոցներուն մէջ թափառեցայ և ի վերջոյ օթէլ դարձայ, ուր բազմոցին վրայ փռուեցայ, ջանալով կարդալ դեզին կողքով վէպ մը : Նիւթը այնչափ աննշան էր մեր աչքին առջեւ պատահածին հետ բաղդատմամբ որ չյա-ջողեցայ ուշադրութիւնս սեւեռել և միտքս չարունակ վէպէն զէպ իրականութիւն կ'երթար : Վերջապէս, համբերութիւնս

հատնելով, դիրքը սենեակին միւս ծայրը նետեցի, որպէս զի օրուան դէպքերուն վրայ միայն մտածեմ այլ ևս: Ենթադրելով որ այդ խեղճ երիտասարդին պատմութիւնը բնցարձակապէս ճիշդ ըլլար, ի՞նչ աղետալի արկած մը կրցած էր պատահիլ: Ի՞նչ անսովոր և անակնկալ փորձանք մը եկած էր տարաբախտ զոհին գլխուն, բնդմէջ այն վայրկեանին, ուր Ճէյմս Մաք Քարթի իր հօրմէն բաժնուեցաւ, և անոր ուր բացաստան վազեց, անոր աղաղակները լսելով: Հարուածը մահացու եղած էր: Ուրկէ կուգար ան: Վերքերուն բնոյթը չէր կրնար յայտնութիւն մը ըլլալ ինծի համար որ բմբիկ մըն եմ: Այս խորհրդածութեան վրայ զանգակը զարկի և տեղական շաբաթաթերթ մը ուղեցի, որ նոյնութեամբ պարունակէր քննութեան տեղեկագիրը: Վիրաբոյժին վկայութեան համեմատ, գանկին կողմնական ձախ ոսկորին ետեւի մասը եւ ենթադանկեան ոսկորին ձախ կէսը ջախջախուած էին զարնող զէնքի մը խիստ ուժգին հարուածով: Հարուածը ուսումնասիրեցի իմ գլխիս վրայ: Յայտնի էր թէ զոհը ետեւի կողմէն զարնուած էր և ասիկա նպաստաւոր էր ամբաստանեալին համար որ հօրը հետ երես առ երես կը գտնուէր երբ տեսած էին անոր հետ վիճաբանելը: Սակայն ասիկա չէր կրնար զօրաւոր փառս մը ըլլալ իրրեւ պաշտպանութիւն, վասն զի հայրը կրնար չարժուած մը ըրած և կռնակը դարձուցած ըլլալ հարուածին զարնուելէն առաջ: Այսու հանդերձ մտադրեցի Հօլմսի ուշադրութիւնը հրաւիրել այս մանրամասնութեան վրայ: Կար նաեւ մահամերձին կողմէ մուկի մը եղած ակնարկութիւնը, որ շատ կը շփոթեցնէր զիս: Ի՞նչ կրնար նշանակել ատնիւ: Զառանցանքի արդիւնք մը: Մահացու կերպով զարնուած մարդ մը բնդհանրապէս մէկէն ի մէկ զառանցանքի չենթարկուիր: Ո՛չ, հաւանական է որ ջանացած է իր մահը բացատրել ատով: Բայց ի՞նչ ըսել կ'ուզէր: Ի զուր ուղեղս չարչարեցի բացատրութիւն մը գտնելու համար: Եւ երիտասարդ Մաք Քարթիի տեսած այն գորշագոյն ծածկոյթը եթէ ըսածը ճիշդ էր, մարդասպանը իր փախուստին մէջ ձգած ըլլալու էր իր հաղուստին մէկ մասը, հաւանաբար վերարկուն և յանդգնութիւնը ունեցած ըլլալու էր ետ դառնալու և զայն առնել տանելու երբ որդին իրմէ 12 քայլ անդին ծունդի եկած էր, կռնակը իրեն զարնուցած: Գաղտնի լինելու

և անհաւանականութիւններու ի՞նչ հիւսուածք: Լէսթրաութի եզրակացութիւններուն վրայ զարմացած չէի և սակայն Շէրլոք Հօլմսի կորովամտութեան վրայ ա՛յնպիսի հաւատք մը ունէի որ չէի յուսահատեր, մանաւանդ որ ամէն նոր փրկութիւն կարծես կը հաստատէր անոր համոզումը երիտասարդ Մաք Քարթիի անմեղութեան մասին:

Ուշ էր երբ Շէրլոք Հօլմս դարձաւ: Առանձին էր: Լէսթրաութ ուղղակի քաղաք դարձած էր, ուր սենեակ մը բռնած էր:

— Զերմաչափը տակաւին շատ բարձր է, ըսաւ նստելով: Կարեւոր է որ չանձրեւէ ոճիւրին վայրը երթալնէս առաջ: Միւս կողմէ մարդ մը իր բոլոր կարողութիւններուն պէտք ունի լաւ վախճանի մը յանգեցնելու համար ասոր պէս փափուկ պաշտօն մը և չուզեց՝ ձեռնարկել այդ պաշտօնին երբ տակաւին ճամբորդութենէն յաջնած կ'զգայի ինքզինքս: Երիտասարդ Մաք Քարթին տեսայ:

— Ի՞նչ իմացաք իրմէ:

— Ոչինչ:

— Զկրցաւ քիչ մը լոյս սփռել այս գործին վրայ:

— Ամենեւին: Պահ մը կարծած էի թէ ոճիւրին հեղինակը գիտէր և կը պահէր, բայց հիմա համոզուած եմ թէ ինք ալ կը հետաքրքրուի հասարակութեան չափ: Մեծ իմացականութիւն մը չունի, բայց արտաքին հաճելի երեւոյթ մը ունի և բարի տղայ է, կարծեմ:

— Չեմ կրնար իր ճաշակին հաւանիլ, բոյ, եթէ իրաւ է թէ կը մերժէ ամուսնանալ Օր. Թըրնբըրի պէս սիրուն աղջկան մը հետ:

— Ա՛հ, ատոր տակ ցաւալի պատմութիւն մը ծածկուած է: Այս տղան խենթի պէս սիրահարուած է անոր, բայց երկու տարիի չափ առաջ, երբ տակաւին տղայ մըն էր և Օր. Թըրնբըր գրէթէ անձանօթ մը եղած էր իրեն համար, քանի որ հինգ տարի անցուցած էր գիշերօթիկ վարժարանի մէջ, երեւակայեցէք որ այս ապուշը Պրիսթօյի մէկ կապելային մէջ աշխատող աղջկան մը կողմէ գլխէ հանուելու տիմարութիւնը ունեցած և անոր հետ ամուսնացած է զետեղման զբաւենեակի մը մէջ: Մէկը տեղեկութիւն չունի ասկէ: Մտքէ կ'անցնէք սակայն թէ ո՞րչափ կը կատգէր երբ կը մեղադրէին զինք մերժելուն համար ամուսնութիւն մը, որուն ջերմապէս կը

փոխադէր, բայց գիտէր թէ այդ ամուսնութիւնը բացարձակ
կապէս անկարելի էր: Հետեւաբար սրտնեղութենէն էր որ
թեւերը դէպ ի երկինք կը վերցնէր երբ հայրը, իրենց վեր-
ջին տեսակցութեան միջոցին, կը մղէր զինք Սբ. Թըրնըրի
ձեռքը խնդրելու: Միւս կողմէ ապրուստի անձնական միջոց
մը չունէր և հայրը, որ անշուշտ շատ գէշ մարդ մըն էր, բո-
լորովին պիտի լքանէր զայն եթէ ճշմարտութիւնը գիտնար:
Իր կնոջը, կապելային մէջ աշխատող աղջկան հետ էր որ
Պրիսթօնի մէջ անցուցած էր վերջին երեք օրերը և հայրը
ամենափոքր կասկած մը չունէր: Աղէկ միայն պահեցէք այս
մանրամասնութիւնը, կարեւոր է: Սակայն այս ամէնը փոխուե-
ցաւ, վասն զի խնդրոյ առարկայ կինը, լրագիրներուն մէջ
կարդացած ըլլալով որ Մր. Մաք Քարթիի եղբունական գործի
մը խառնուած էր և թէ հաւանաբար պիտի կախուէր, ուղեց
օձիքը ազատել անկէ և նաժարով իմացուց թէ իրեն հետ
ամուսնանալէ առաջ ամուսին մը ունէր արդէն Պէրմուտի
նաւարանին մէջ: Ասկէ կը հետեւի թէ աչդ երկրորդ ամուս-
նութիւնը գոյութիւն չունի: Կարծեմ թէ այս լուրը երկուս-
տարդ Մաք Քարթիի բոլոր վիշտերը փոխարինեց:

— Բայց եթէ ինք անմեղ է, ո՞վ է յանցաւորը:

— Ա՛հ, ո՞վ է: Ա՛հա՛ խնդիրը: Զեք ուշադրութիւնը
խիտ մասնաւորաբար պիտի հրաւիրեմ երկու կէտերու վրայ:
Առաջինը սա՛ է որ զոհը մէկու մը հետ ժամադիր եղած էր
ջրակոյտին մօտ և թէ այդ մէկը չէր կրնար իր զաւակը ըլլալ:
Քանի որ այս վերջինը բացակայ էր և հայրը չէր գիտեր թէ
ե՛րբ պիտի դառնար անիկա: Երկրորդ կէտը սա է թէ զոհը
«քուհի» պողացած է իր զաւակին վարագարձը գիտնալէն ա-
ռաջ: Ահաւասիկ հիմնական կէտերը, որոնց վրայ կը հանդէպ
գործը: Եւ հիմա, խօսինք ճօրճ Միրտիթի վրայ, եթէ կը հա-
ճիք, և մինչեւ վաղը մէկդի ձգենք բոլոր երկրորդական
գործերը:

Ինչպէս նախատեսած էր Հօլմս, անձրեւ չեկաւ և արեւը
ծագելով, լուսաւորեց անամպ երկինք մը: Ժամը Թին Լէս-
թրատ կառքով եկաւ մեզ առնելու և մեկնեցանք դէպ ի Հե-
թերլէի ագարակը և Պոսթօմպի լիճը:

— Նոր բան կայ այս առտու, ըսաւ Լէսթրատ: Կը պատ-
մուի թէ Մր. Թըրնըրը ա՛յնչափ հիւանդ է որ զինքը փրկելու
յոյս չկայ այլ ևս:

— Տարիքոտ մարդ է, կարծեմ, ըսաւ Հօլմս:

— 60 տարեկան կայ, բայց իր կազմուածքը խանդա-
ռւած է գաղթավայրերը ընակած ըլլալուն համար և ժամա-
նակէ մը ի վեր իր առողջական վիճակը հետզհետէ կը գէշնայ:
Այս գործը բուն տպաւորութիւն մը գործեց անոր վրայ:
Մր. Մաք Քարթիի մէկ վաղեմի բարեկամն էր և նոյն իսկ
կրնամ աւելցնել թէ բարերարն էր, վասն զի նոր իմացայ թէ
Հէթերլէի ագարակին համար վարձք չէր պահանջեր:

— Իրա՞ւ, առիկա չահեկան է, ըսաւ Հօլմս:

— Մի՛ն, այո՛, և ուրիշ հարելը եղանակներով օգնած է
անոր: Հոս ամէն մարդ գիտէ թէ ի՞նչ բարութիւն ըրած է
անոր:

— Իրա՞ւ: Քիչ մը տարօրինակ չե՞րեւար ձեզի թէ այդ
Մր. Մաք Քարթին, որ հարստութիւն չունի և Մր. Թըրնըրի
երախտաւորեալը կ'երեւայ, տակաւին խօսք կ'ընէ իր զաւակին
հետ ամուսնացնել Թըրնըրի աղջիկը, ժողանդորդուհին, և
առիկա ա՛յնպիսի վճռական եղանակով մը որ կարծեմ թէ
եղած լմացած գործ մըն է: Առիկա աւելի տարօրինակ կ'երեւայ
հիմակ որ գիտենք թէ Թըրնըրը հակառակ էր այս ծրագրին:
Իր աղջիկը ըսաւ: Առիկա նոր հետեւութիւն մը չի՞ թեւա-
գրեր ձեզի:

— Հետեւութիւնները և եզրակացութիւնները ունինք,
ըսաւ Լէսթրատ, նայուածք մը ուղղելով ինծի: Արդէն բաւա-
կան դժուար է եղելութիւնները իրարու կապել, Հօլմս, առանց
մտացածին տեսութիւններու մէջ նետուելու:

— Իրաւունք ունիք, ըսաւ Հօլմս համեստօրէն: Արդա-
րեւ շատ դժուար է գործողութիւնը վերակազմել:

— Ամէն պարագայի մէջ ստոյգ կը նկատեմ իրողութիւն
մը, զոր դուք չէք ուզէր ընդունիլ, պատասխանեց Լէսթրատ
ողեւորութեամբ:

— Ո՞րն է:

— Թէ երեց Մաք Քարթի տպանուած է կրտսեր Մաք
Քարթիի կողմէ և թէ հակառակը հաստատել ձգտող բոլոր
տեսութիւնները պատրանքներ, կրկներեւոյթներ են միշտ:

— Աւելի աղէկ է կրկներեւոյթը քան թէ մշուշը, ըսաւ
Հօլմս խնդալով: Բայց կա՛մ շատ կը սխալիմ և կամ ահաւա-
սիկ ձախակողմը Հէթերլէի ագարակը:

— Արդարեւ եկանք ահա :

Երկու յարկով և հանդատաւէտ երեւոյթով երկար չէնք մը առջեւ կը գտնուէինք : Տանիքը ծածկուած էր հերձաքարով և գորշագոյն պատերուն վրայ կը տեսնուէին քարաքոսի (տեսակ մը բոյս) խոշոր դէղեր : Գոց փեղկերը և ծխնելոյղները, որոնցմէ ծուխ չէր ելլեր, անիծեալ երեւոյթ մը կուտային սակայն այս բնակարանին, որպէս թէ ոճիւրի մը ծանրութիւնը կը ճշէր անոր վրայ : Դրան առջեւ կեցանք և սպասուհին, Հօլմսի խնդրանքով, անոր ցոյց տուաւ կօշիկները, զորս իր տէրը հագած էր մեռած պահուն, ինչպէս նաև դաւկին կօշիկները, ո՛չ անոնք սակայն, զորս անկա հագած էր հօրը մեռած միջոցին :

Այս կօշիկները մանրադնին կերպով չափել չափչփելէ ետք Հօլմս փափաք յայտնեց բակը երթալ, ուրիշ մեկնեցանք մտնելու համար այն օձապտոյտ ճամբուն մէջ, որ Պօքսմպի լիճը կը տանէր :

Շէրլօք Հօլմս ալլափոխուած էր այս ճամբուն վրայ գրտնուելով : Պէյքըր Սթրիթի խորունկ մտածողին և տրամաբանողին հետ միայն գործ ունեցող անձերը երբեք պիտի չճանչնային զինքը : Արեւնը գլուխը ելած էր և դէմքը մօայլ երեւոյթ մը կ'առնէր : Յօնքերը այլ եւս երկու անձկուն գիծեր էին միայն և փայլուն աչքերը պողպատի մը կարծրութիւնը ունէին : Գլուխը դէպ առաջ ծռած էր, ուսերը կորացած և շրթները սեղմուած էին : Ուռած երակները իր երկար ջղուտ վիզին վրայ կարկառուն երեւոյթ մը առած էին : Ռունդքերը կը բացուէին կ'ընդլայնուէին որսի ելած կենդանիի մը ուռնդերուն պէս և իր բոլոր կարողութիւնները ա՛յնչափ կատարելապէս կեդրոնացած էին իր աշխատութեան վրայ որ այլ եւս ո՛չ հարցում, ոչ դիտողութիւն կը լսէր, կամ, գէթ, եթէ կը լսէր, անհամբերութեան մրմունջով մը միայն կը պատահանէր : Շուտով և լուռ ու մունջ կը քալէր ճամբէն, որ մինչեւ Պօքսմպի լիճը խոտերու և անտառին մէջէն կ'անցնէր : Գետինը խոնաւ և ճախճախոտ էր, ինչպէս այդ բոլոր շրջանակին մէջ և քայլերու բազմաթիւ հետքեր կային ճամբուն վրայ, ինչպէս կարծ խոտին վրայ, որ երկու կողմէ կ'եղերէր զայն : Հօլմս մերթ առաջ կ'երթար, մերթ կը կենար անշարժ : Անգամ մը նոյն իսկ պղտիկ շրջան մը ըրաւ խոտե-

բուն մէջ : Լէսթրատ ու ես իրեն կը հետեւէինք, գաղտնի ոտակաւոր անտարբեր և անհամարձա դէմքով մը, իսկ ես շահագրգռութեամբ և վստահութեամբ, գիտնալով թէ իր գործողութիւններէն իւրաքանչիւրը կատարելապէս որոշնապատակի մը կը ձգտէր :

Պօքսմպի ջրակոյտը յիսուն մէդրի չափ երկարութիւն ունի ու եղէգներով շրջապատուած է : Հէթլէրլէյի ագարակին և հարուստ Մր. Թըրնըրի դարաստանին միջեւ սահման կը կազմէր : Անտառներուն վերեւ, որոնք զայն կ'եղերէին մեր գտնուած ծայրին դէմ կողմին վրայ, կը տեսնէինք Մր. Թըրնըրի բնակարանին կարմիր կատարը : Զրակոյտին այն կողմին վրայ, որ Հէթլէրլէյի ագարակին կից է, անտառները շատ խիտ էին և բացաստանին ու դարաստանը շրջապատող եղէգներուն միջեւ ճախճախոտ խոտերու 20 քայլի չափ լայն երիզ մը կար :

Լէսթրատ մեզի ցոյց տուաւ ճիշդ ա՛յն տեղը, ուր դիտալը գտնուած էր և արդարեւ հողը ա՛յնչափ խոնաւ էր որ տակաւին որոշապէս կը տեսնուէր զոնին մարմնոյն դրոշմը : Բայց Հօլմս, ինչպէս կը կարդայի անոր դէմքին վրայ և աչքերուն արտայայտութեանը մէջ, ուրիշ շատ բաներ երեւան կը հանէր այդ կոխտուած գետնին վրայ : Չորս կողմը կը վազէր ճամբան փնտռող շունի մը պէս : Յանկարծ ընկերօջս դառնալով հարցուց .

— Ինչո՞ւ լճակը դացած էք :

— Տրմուխով մը հետազոտութիւններ ըրի անոր մէջ : Կը կարծէի թէ գէնք մը կամ ո՛ր է նշան մը պիտի գտնէի թեբեւ : Բայց ի՞նչպէս...

— Աղէ՛կ, աղէ՛կ, ժամանակ չունիմ չնչին բաներով զբաղելու : Ձեր ձախ ոտքին դրոշմը ամէն տեղ կ'երեւի : Խլուրդ մը անգամ պիտի կրնար երեւան հանել և կը տեսնեմ որ այդ դրոշմը եղէգներուն միջեւ կ'անհետանայ : Օ՛հ, իմ գործս ո՛րչափ պիտի գիւրանար եթէ հոս եկած ըլլայի, տակաւին այդ բոլոր մարդիկը գոմէշներու խումբի մը պէս հետքին վրայ չթաւալած : Ահաւասիկ հոս կեցած է դռնապանին խումբը և ամենքն ալ դիտկին չուրջ 6 կամ 8 ոտնաչափ շրջանակի մը վրայ կոխկրտած են : Բայց ահաւասիկ երեք տարբեր հետքեր, սոյն անձերուն կողմէ գծուած :

Գրպանէն խոշորացոյց մը հանեց և աւելի աշէկ տեսնեւ ~
լու համար գետնին վրայ պառկեցաւ, վերաբերուն փռելէ ետք
որպէս զի չթրջի: Յետոյ սկսաւ խօսիլ աւելի ինք իրեն քան
թէ մեղի հետ:

— Ասոնք կրտսեր Մաք Քարթիի ոտքին դրոշմներն են:
Երկու անգամ կը քալէր և անգամ մը կը վազէր: Շատ որոշ
է, վասն զի ներքանի խորունկ նշաններ թողած է, մինչ կրու-
կը հազիւ կը տեսնուի: Ասիկա կը հաստատէ իր վկայութիւնը:
Վաղեց երբ տեսաւ թէ հայրը գետին փռուած էր: Հոս կը
տեսնեմ ծերունի Մաք Քարթիի ոտքին նշանները երբ կը
պտտէր մէկ կողմէն մը: Բայց ինչ է աս: Ա՛հ, հասկցայ:

— Հրացանին կոթը, երբ որդին հոս էր և մօտիկ կ'ընէր:
Հապա սա՛: Ա՛հ, ա՛հ, նշաններն են մէկու մը, որ ոտքերուն
ծայրին վրայ կոխելով փախած է և որ բոլորովին մասնաւոր
կօշիկներ ունէր: Մարդը եկած է, մեկնած է, յետոյ նորէն
եկած է, բնականաբար վերաբերուն փնտռելու համար: Հիմա
ս'երկէ կուգար:

Հօլմս կը պըպտէր հողը, հետքը կորսնցնելով, յետոյ
նորէն գտնելով զայն: Այսպէս հետեւեցաւ անոր մինչեւ ան-
տառին ծայրը, հաճարիի մը (էայրն աղանք) ստուերին տակ,
որ մօտերը գտնուած ամէնէն բարձր ծառն էր: Հետքը այդ
ծառին շուրջը կը դառնար: Հօլմս անգամ մը եւս փորին
վրայ պառկեցաւ ակներեւ գոհունակութիւնով մը: Երկար
ատեն մնաց հոն, տերեւները և չորացած փայտի կտորները
չարժեքով, պահարանի մը մէջ դնելով ինչ որ փոշի երեւցաւ
ինծի և խոշորացոյցովը քննելով ո՛չ միայն գետինը, այլ նաեւ
ծառին կեղեւը, մինչեւ իր ամենայնոք խորութեանը մէջ:
Յետոյ քննեց կոտրած քար մը, որ մամուռէն դուրս կ'ելլէր
ու առաւ զայն: Վերջապէս անտառին մէջէն ճամբուն հե-
տեւցաւ մինչեւ անոր միացման տեղը մեծ ճամբուն հետ,
որուն վրայ կը կորուէին հետքերը:

— Շատ հետաքրքրական է, ըսաւ Հօլմս ինքզինքին
գալով: Կարծեմ թէ հոն, աջ կողմը գտնուած գորշագոյն
տունը ընտելարանն է: Հոն պիտի երթամ Մօրէնին խօսք մը
ընելու և թերեւս տոմսակ մը գրելու համար: Յետոյ կրնանք
դառնալ և ճաշել: Դուք կառքը գացէք, ես անմիջապէս կը
միանամ ձեզի:

Տառ վայրկեան ետք կառք կը նստէինք Բօն դառնալու
համար: Հօլմս անտառին մէջէն առած քարը դրպանը դրած էր:

— Ասիկա թերեւս պիտի հետաքրքրէ ձեզ, Լէ'սթրատո,
ըսաւ, քարը ցոյց տալով անոր: Ոճիրը ասո՛վ գործուած է:

— Ո՛ր և է հետք չեմ տեսներ:

— Հետք չկայ:

— Ուրեմն ինչէ՞ն գիտէք:

— Խոտը կը բուսնէր այս քարին գտնուած տեղը: Ուրեմն
քանի մը օրէ ի վեր միայն հոն կը գտնուէր: Յայտնի չէ թէ
ո՛ւրիշ կարելի եղած է առնել զայն: Չնշիւ կը համապա-
տասխանէ վէրքերուն և ուրիշ զէնքի նշան մը չկայ:

— Մարդասպանը ո՞վ է:

— Բարձրահասակ, ձախիկ, աջ սրունքը կաղ, հաստ
ներքաններով որսի կոշիկներ և գորշագոյն վերաբերու մը հա-
գած մարդ մըն է: Հնդկական սիկաններ կը ծխէ և բութ
զմեղի մը ունի դրպանը: Ուրիշ քանի մը նշաններ ալ կան,
բայց ասոնք բաւական կ'երեւին մեր հետազոտութիւններուն
առաջնորդելու համար:

Լէսթրատ յայտնեցաւ:

— Կը ցաւիմ որ քիչ մը սկեպտիկ եմ, ըսաւ: Տեսու-
թիւններուն ըսելիք չկայ, բայց չմոռնանք թէ գործերնիս
անդլիացի խիստ յամառ երգուեալներու հետ է:

— Պիտի տեսնենք, ըսաւ Հօլմս պաղուծեամբ: Դուք
ձեր մէթոտին հետեւեցէք, ես ալ իմինիս կը հետեւիմ: Կէս
օրէն ետքի բոլոր ժամերը զբաղած պիտի ըլլամ և կը կար-
ծեմ թէ իրիկուան կառախուժումով Լոնտոն պիտի դառնամ:

— Եւ սկսուած քննութիւնը պիտի թողո՞ւք:

— Ո՛չ, պիտի վերջացնեմ:

— Բայց զազանի՞քը:

— Լուծուած է:

— Ուրեմն մարդասպանը ո՞վ է:

— Այն անձը, զոր նկարագրեցի ձեզի:

— Ո՞ւր է:

— Ապահովապէս դժուար չէ գտնել զայն: Կարծեմ թէ
այս քաղաքը շատ բազմամարդ չէ:

Լէսթրատ ուսերը թոթուեց:

— Ես զործնական մարդ մըն եմ, ըսաւ, և չեմ կրնար

գաւառին ամէն կողմը պտտիլ փնտռելու համար պարոն մը, որ ծուռ սրունք ունի: Ոստիկանական պաշտօնատան մէջ ծաղրութեանակ պիտի ըլլայի:

— Շատ աղէկ, ըսաւ Հօլմս հանդարտօրէն: Ես ձեզ ճամբուն վրայ դրի: Ահաւասիկ ձեր տունը եկանք: Մնաք բարով: Մեկնելէ առաջ ձեզի երկտող մը պիտի գրեմ:

Լէսթրատը իր տունը ձգելէ ետք, մեր օթելը դարձանք, ուր ձաշը պատրաստուած դտանք: Հօլմս չէր խօսէր և իբր մտածումներուն մէջ թաղուած էր տխուր արտայայտութիւնով մը, որ մեծ վարանու մի նշան էր:

— Ինծի մտիկ ըրէք, Ուօթմըն, ըսաւ երբ սպասը վերջուցին, դիմացս նստեցէք սա աթոռին վրայ և թողէք որ քիչ մը խօսիմ: Չեմ գիտեր թէ ի՞նչ պէտք է ընել և ձեր կարծիքը թանկագին պիտի ըլլայ ինծի համար: Սիկառ մը վառեցէք և մտիկ ըրէք:

— Խօսեցէ՛ք, կ'աղաչեմ:

— Է՛ր ուրեմն, հիմա, երկու կէտեր կան երիտասարդ Մաք Քարթիի վկայութեան մէջ, որոնք մեր ուշադրութիւնը գրաւեցին և մեր վրայ տպաւորութիւն գործեցին, ինծի՛ ի նպաստ և ձեզի՛ ընդդէմ անոր: Այս կէտերէն առաջինը սա է որ հայրը կրցած է «քուհի» պոռալ, իր որդին տեսնելէ առաջ: Երկրորդը՝ մահամերձին կողմէ մուկի մը եղած անսովոր ակնարկութիւնն է: Իբաւ է թէ քանի մը խօսքեր մըմնջեց, բայց որդին ասիկա մէայն լսեց: Առնենք այս երկու մեկնակէտները և ենթադրենք թէ երիտասարդին պատմութիւնը ամենաճիշդ եղած ըլլայ: Այս պարագային մէջ ի՞նչ կը նշանակէ այդ «քուհի»ն: Այս կոչը անշուշտ ուղղուած չէր իր որդւոյն, զոր տակաւին Պրիսթօլի մէջ կը կարծէր: Երիտասարդը գիպուածով կը գտնուէր անոր ձայնին հասողութեան տակ: Ուրեմն «քուհի»ն նշան մըն էր այն անխիղապէս աւատարեան աղաղակ մըն է և կը դործածուի այդ գաղթավայրին բնակիչներուն կողմէ: Ուրեմն զօրաւոր ենթադրութիւններ կան թէ այն անձը, որ Մաք Քարթիի կը սպասէր հանդիպիլ Պոքքօմպի լճակին առջեւ, Աւատարաւացի մըն է:

— Այն ատեն ի՞նչ կը նշանակէ Rat (մուկ):

Շէրլօք Հօլմս ծալլուած թուղթ մը հանեց գրպանէն և սեղանին վրայ տարածեց:

— Ասիկա Վիքթօրիայի գաղթավայրին մէկ քարտէսն է, ըսաւ: Երէկ իրիկուն Պրիսթօլ հեռագրեցի, այդ քարտէսը խնդրելու համար:

Քարտէսին մէկ մասը ծածկեց ձեռքովը:

— Ի՞նչ կը կարդաք հոս, հարցուց ինծի:

— Կը կարդամ Rat:

— Եւ հիմա, ըսաւ ձեռքը վերցնելով:

— Ballarat (Պալլառա):

— Ըի՛շդ: Մահամերձը այս բառը արտասանած է, որուն վերջին վանկը միայն լսած է իր որդին: Իր սպանչին անունն է, — Պալլառացի այսինչ:

— Հիանալի՛ է, պոռացի:

— Ասիկա բացայայտ է: Եւ հիմա կը տեսնէք թէ հետազոտութիւնները սահմանափակեցի: Վերջապէս երրորդ կէտ մը կայ, որ ստուգութիւն մը կ'ըլլայ եթէ որդիին պատմութիւնը ճիշդ է: Այսինքն թէ մարդասպանը գորչագոյն վերարկու մը ունի: Այլ եւս անորոշութեան մէջ չենք և կը խօսինք ապահով հիման մը վրայ: — Մարդասպանը Պալլառայի մէջ ծնած Աւատարաւացի մըն է, որ գորչագոյն վերարկու մը ունի:

— Տարակոյս չկայ:

— Եւ մարդ մը, որ գաւառին մէջ կը բնակէր, վասն զի լճակը մատչելի է ագարակին կամ այն գետին կողմէ, որուն վրայ օտարականները քիչ անդամ կը վտանգեն ինքզինքնին:

— Ըի՛շդ:

— Վերջապէս ոճիրին տեղւոյն վրայ մեր այսօրուան արշաւանքէն և գետնին քննութենէն կը հետեւին այն մանրամասնութիւնները, զորս այդ տխմար Լէսթրատին տուի ոճրագործին անձնաւորութեան վրայ:

— Բայց այդ մանրամասնութիւնները ի՞նչպէս կրցաք ձեռք բերել:

— Մէթոտս գիտէք: Անիկա հիմնուած է խիստ մանրակրկիտ զննութեան վրայ: Գիտեմ թէ կարելի է մէկու մը հասակը գիտնալ իր քայքայուն բացուածքէն ու նաեւ կօշիկներէ՛ իրենց գրոշմէն:

— Այո՛, մասնաւոր կօշիկներ են: Բայց կ'ըսէք թէ կա՞ղ է:

— Աջ սաքին գրոջմը միշտ նուազ որոշ է քան ձախոտքները: Ուրեմն անոր վրայ քիչ կը կոխէ: Ինչո՞ւ.— վասն զի անիկա տկար է, վասն զի կը կաղայ:

— Կ'աւելցնէք թէ ձախիկ է:

— Ապահովապէս ձեր ուշադրութիւնը գրաւեց վերքին քնոյթը, զոր վիրաբոյժը նկարագրեց իր վկայութեան միջոցին: Հարուածը ուղղակի կերպով ետեւէն և սակայն ձախէն տրուած է: Ասիկա ձախիկի գործ է: Անշուշտ ծառին ետեւը մնացած է հօր և զաւկին տեսակցութեան միջոցին: Նոյն իսկ ծխած է այդ տեղը: Հոն գտայ մոխիրը սիկառի մը որուն հնդկական սիկառ ըլլալը հասկեցայ, ծխախոտի մոխիրներու վրայ իմ ունեցած մասնաւոր ծանօթութիւններուս շնորհիւ: Գիտէք թէ այս մասին ուսումնասիրութիւն ըրած և պզտիկ զէրք մը գրած եմ բիրոյի, սիկառի և սիկառէթի 140 դասնազան տեսակներու մոխիրներուն վրայ: Մոխիրը դանելէ ետք, չորս կողմը, մամուռին մէջ փնտռեցի սիկառին ծայրը, որ հոն ձգուած ըլլալու էր և զոր գտայ: Արդարեւ հնդկական սիկառ մըն էր, Ռօթէրտամի մէջ պատրաստուած տեսակէն: Հաստատեցի թէ սիկառին ծայրը բերան դրուած չէր: Ուրեմն մարդը ծայր մը գործածած էր սիկառը ծխելու համար: Ծայրը կտրուած էր և ո՛չ թէ խածուած, բայց կտրուածքը լաւ չէր, ուրկէ եզրակացուցի թէ բութ զմեկի մը ունէր:

— Հօ՛ւմս, ըսի, դուք այդ մարդը բռնեցիք ցանցի մը օղակներուն մէջ, ուրկէ պիտի չկրնայ փախչիլ և անմեղի մը կեանքը փրկեցիք նոյնչափ ստույգ կերպով որչափ եթէ ձեր ձեռքովը կտրէիք զայն խեղդող շուանը: Նպատակը կը տեսնեմ որոշապէս: Յանցաւորն է...

— Մը. ձօն Թըրնըր, ծանոյց օթէլին պաշտօնեան մեր սրահին գուռը բանալով և այցելու մը ներս մտցնելով:

Ներս մտնող մարդը տարօրինակ կազմութիւն մը ունէր, որ տպաւորութիւն կը գործէր: Կաղ էր և կորացած ուսերը իսկականէն աւելի տարիքոտ կը ցուցնէին զինքը: Իր խիստ ու չեշտուած դիմագիծերը և իր հոժկու անդամները ֆիզիքական ու բարոյական անտոյժ որոյ մը ցոյց կուտային: Իր խառնափնդոր մօրուքը, իր ալեւոր մազերը և աչքերուն

վրայ ինկող իր խիտ յօնքերը արժանաւորութեան և ուժգնութեան երեւոյթ մը կուտային իր անձին: Բայց մոմի պէս տոգոյն էր: Շրթունքը և ունդերուն անկիւնները թեթեւապէս կապուեցած էին,— ինծի համար բացարձակապէս ստույգ նշան մը թէ կազմական մահացու հիւանդութեան մը ենթարկուած էր:

— Բաղմոցին վրայ նստեցէք, կ'աղաչեմ, ըսաւ Հօւմս աղնուարար: Նամակս առի՛ք:

— Այո՛, դռնապանը յանձնեց ինծի: Գրած էք թէ զիտ տեսնել կը փափաքէիք գայլակցութեան մը առաջքը առնելու համար:

— Այո՛, պիտի կրնային բամբակել եթէ դեռակ դայի:

— Եւ ինչո՞ւ կը փափաքէիք տեսնել զիտ:

Ընկերոջն նայեցաւ և իր յոյնած աչքերը, որոնց մէջ ամենախորին յուսահատութիւն կը կարդացուէր, կանխաւ կը պատասխանէին հարցումին:

— Այո՛, ըսաւ Հօւմս, անոր մտածուածը հասկնալով: Գիտեմ թէ ի՛նչպէս մեռած է Մը. Մաք Բարթի:

Ծերունին երեսը ձեռքերուն մէջ ծածկեց:

— Աստուած սղորմի՛ ինծի, ըսաւ: Երբեք պիտի չթողէի որ երիտասարդը դատապարտուի: Պատուոյս վրայ կ'ըսեմ ձեզի թէ պիտի խօսէի եթէ եղեռնադատ ատեանին առջեւ հանուէր:

— Ուրախ եմ ձեր ըսածին համար, պատասխանեց Հօւմս ծանրօրէն:

— Հիմակուրնէ իսկ պիտի խօսէի եթէ աղջիկ մը չունենայի: Անոր սիրաւ պիտի խորտակուի եթէ Երբակալուած տեսնէ զիտ...

— Կրնայ ըլլալ որ գործը այդ տեղուանքը չգայ, ըսաւ Շէրլօք Հօւմս:

— Ի՛նչպէս:

— Ես ոտտիկանութեան չեմ պատկանիր: Ձեր աղջիկը հոս կանչեց զիտ և անոր օգտին համար կը գործեմ: Պէտք է սակայն որ երիտասարդ Մաք Բարթի ամէկ կասկածէ զեքժ ըլլայ:

— Ես մահաժեքձ մըն եմ, ըսաւ ձերունի Թըրնըր: Բանի մը տարիէ ի վեր չաքարախտի ենթարկուած եմ: Բժիշկս կը

հարցնէ իւրովի թէ ամիսէ մը աւելի պիտի ապրիմ: Ասկեղ-
ծօղէն կը խոտաւանիմ ձեզի թէ նախապատիւ կը համարէի
իմ երդիքիս տակ մեռնիլ քան թէ բանտի մը մէջ:

Հօլմօ ոտքի ելաւ և ֆեղանին առջեւ նստաւ, գրէշ
ձեռքը և թուղթերու ծրար մը առջեւը:

— Ծշմարտութիւնը ըսէք մեզի: Ձեր պատմութիւնը պի-
տի գրեմ, պիտի ստորագրէք զայն և Ուոթսըն, որ հոս ներ-
կայ է, կրնայ իւր վիպ ծառայել: Ծայրայեղ պարագային
ձեր խոտաւանութիւնը մէջտեղ պիտի հանեմ եթէ ասիկա
բացարձակապէս անհրաժեշտ ըլլայ երիտասարդ Մաք Քար-
թին ազատելու համար: Կը խոտաւանամ ձեզի ուրիշ միջոց
չգտնուելու պարագային միայն գործածել զայն:

— Ասրկա աւելի աղէկ պիտի ըլլայ, ըսաւ ծերունին:
Խնդիր է գիտնալ թէ մինչեւ եղեռնադատ ատեանին առա-
ջիկայ նիստը պիտի ապրիմ: Ուստի կարեւորութիւն չունի,
բայց ամէն պարագայի մէջ կ'ուզեմ խնայել Ալիսին: Եթէ
ուզէք, ամէն բան կը բացատրեմ ձեզի: Գործը գլուխ հանե-
լու համար աւելի ժամանակ պէտք եղաւ քան որչափ պէտք
չէ պատմելու համար:

Դուք չէք ճանչնար զո՞րք Մաք Քարթին: Հաւատացէք
որ սատանային մարմնացումն էր: Աստուած անոր պէս մար-
դու մը ճիրաններուն մէջ չձգէ ձեզ բնաւ: Տասը տարիէ ի
վեր կը ճնշէ ձեզ անհատաբար վրայ և կեանքս փճացուց:

1860ին յաջորդող տարիներուն մէջ Աւստրալիոյ ոսկե-
հանքերը կ'աշխատէի: Շատ երիտասարդ, վառվռուն և յան-
գուզն ըլլալով, պատրաստ էի ամէն բան ընելու: Տաք գլուխ-
ներու խումբի մը մասնակցեցայ: Սկսայ խմել: Մէկ խօսքով
եղայ ինչ որ հոս կ'անուանէք գող-աւազակ: Վեց հոգիներ
խումբ մըն էինք և վայրենիներու կեանք մը կը վարէինք,
ատեն ատեն կայարան մը քանդելով կամ դէպ ի հանքերը
գացող վահոնները կեցնելով: Պալլառացի Պլէք—ձէք անու-
նով ճանչցուած էի և մեր խումբը տակաւին կը կոչուի Պալ-
լառայի խումբ:

Օր մը ոսկի փոխադրող կարաւան մը հասաւ Պալլառայէն
ուղղուելով Մէլպուրն: Լրտեսեցինք զայն, յարձակում գոր-
ծելու համար անոր վրայ: Վեց ձիաւորներ կը պաշտպանէին
զայն և մենք ալ վեց էինք: Առաջին ընդհարումին մեր հա-

կառակորդներէն չորսը ինկան: Մեր տղաքներէն երեքն ալ
սպաննուեցան, սակայն յաղթութիւն ձեռք բերելէն առաջ:
Ստրճանակ ուղղեցի կառապանին, որ ճիշդ այս Մաք Քար-
թին էր: Երանի՜ թէ այն ատեն սպաննած ըլլայի զայն: Բայց
խնայեցի, թէեւ տեսայ թէ իր չարագուշակ աչքերը իմ վրաս
սեւեռած էր դիմագիծերս քղէկ դրոշմելու համար իր յիշո-
ղութեան մէջ: Մեր դրաւած այդ ոսկին մեկնակէտը եղաւ
մեր հարստութեան և Անգլիա եկանք առանց կասկածի են-
թարկուելու: Այն տեղ բաժնուեցայ վաղեմի ընկերներէս և
որոշեցի խաղաղ ու յարգելի կեանք մը ապրիլ: Գնեցի այս
կալուածը, որ բարեբախտաբար ծախու էր և ջանացի
հարստութիւնս բարի գործերու նուիրել փոխարինելու համար
այն եղանակը, որով ձեռք բերած էի զայն: Նաեւ ամուսնա-
ցայ ու թէեւ կինս քիչ ժամանակ ետքը մեռաւ, բայց պղծիկ
մի թողուց ինծի, սիրեցեալ փոքրիկ Ալիսս: Նոյն իսկ տղայ
հասակին մէջ, իր ձեռքը կարծես թէ դիւ լաւ ճամբու մէջ
կ'առաջնորդէր, ուր ուրիշ ո'չ մէկը պիտի կրնար տանիլ զիս:
Մէկ խօսքով, նոր կեանք մը սկսայ և ձեռքէս եկածը ըրի
անցեալը դարձանելու համար: Ամէն բան լաւ գնաց մինչեւ
այն վայրկեանը, ուր Մաք Քարթի երեւցաւ:

Քաղաք գացած էի գործի մը համար, երբ Րէճընթ Սթրիթի
մէջ հանդիպեցայ անոր:

«— Ա՛հ, հո՞ս ես, ձէ՛ք, ըսաւ ընտանեւոր թեւիս դպ-
չելով, զաւակս ու ես իւր ընտանիք ախտի ծառայենք քեզի:
Յուսամ թէ մեր ծախքերը պիտի հոգաս: Ապա թէ ոչ Անգ-
լիա օրէնքները յարգող երկիր է և միշտ ոստիկան մը կայ,
գոր կրնամ կանչել»:

Չկրցայ Արեւմուտք գալէ արգիլել դիրենք և զետեղուե-
ցան կալուածիս մէջ ու այդ վայրկեանէն ի վեր ապրեցան
առանց վարձք վճարելու: Անկէ ի վեր այլ եւս վայրկեան օր
հանգստութիւն, խաղաղութիւն կամ մոռացում չունեցայ:
Ամէն տեղ կը հանդիպէի այդ մարդուն սմեղուկ և ծամածուռ
դէմքին: Աւելի գէշ եղաւ երբ Ալիս մեծցաւ, վասն զի Մաք
Քարթի չուտով նշմարեց թէ ոստիկանութեան աւելի վախ-
ցած մէկ բանս սա էր որ Ալիս չգիտնար անցեալս: Ստիպուած
էի առանց վարանելու տալ Մաք Քարթիին ինչ որ կը պահան-
ջէր ինձմէ, հող, դրամ, տուններ: Բայց ի վերջոյ ինձմէ խնդ-

բեց բան մը, զոր չէի կրնար տալ: Նոյն ինքն Ալլաը ուզեց:

Իր որդին մեծցած էր: Աղջիկն ալ այնպէս: Եւ որովհետեւ զիսէին թէ հիւանդ եմ, Մաք Քարթի կը խորհէր թէ այդ միութեան չնորհիւ երիտասարդը պիտի չուշանար կալուածին տէրը ըլլալ: Այս անգամ դիմադրեցի: Չէի ուզեր որ անոր անիծեալ ցեղը իմինիս հետ ինամբանար ո՛չ թէ որովհետեւ ամենափոքր հակակրօթիւն մը ունէի այդ աղուն հանդէպ, այլ ինծի համար բաւական էր իր հօրը զաւակը ըլլալը սրպէս զի հակառակէի այս ամուսնութեան: Ուստի զիմադրեցի: Մաք Քարթի սպառնաց: Աստղարեղ կարգացի իրեն որ ձեռքէն եկածը ընէ: Գործի վրայ խօսելու համար ժամագիր եղանք ընտրելու ամիսը, որ մեր երկու բնակարաններուն միջեւ կէս ճամբուն վրայ կը գտնուի:

Երբ հոն հասայ, տեսայ որ իր զաւակին հետ կը խօսէր: Այն ատեն սիկառ մը ծխեցի ու ծառի մը ետեւ սպասեցի որ առանձին մնար: Բայց, իրենց խօսակցութիւնը լսելով, իմ մէջս դառնում ամէն գէշութիւններ յաղթող հանդիսացան: Լսեցի որ կ'ստիպէր իր որդին աղջկանս հետ ամուսնանալ այս վերջինս զգացումներուն մասին այնչափ քիչ յարգանքով որ կարծես թէ անիկա կորուսեալ աղջիկ մըն էր: Զգացի թէ խենթութիւն կուգար վրաս մտածելով թէ ես ու աշխարհի խենթութիւն կուգար վրաս մտածելով թէ ես ու աշխարհի վրայ ամէնէն աւելի սիրած աղջիկս այդ մարդուն իշխանութեան ներքեւ էինք: Չէի՞ կրնար վերջապէս այդ շղթայէն ազատել ինքզինքս: Մահամերձ մը, դատապարտեալ մարդ մը չէի: Թէեւ մտքով առողջ և ֆիզիքապէս բաւական զօրաւոր, գիտէի թէ օրերս համբուած էին: Բայց հարկ էր յիշատակս ու աղջիկս միանգամայն փրկել: Գիտէի թէ կրնայի այս կրկին նպատակէն համարի եթէ լուսութեան դատապարտէի այդ իժի լեզուն: Ահա ատիկա ըրի, Մր. Հօ'լմս, և պատրաստ պիտի ըլլայի նորէն ընելու: Ո՛րչափ ալ ծանր եղած ըլլան յանցանքներս, նահատակի կեանքով մը քաւած եմ զանոնք: Չէի կրնար սակայն հանդուրժել որ աղջիկս ալ ինծի պէս միեւնոյն ցանցին մէջ ընտնէր: Այդ մարդը սպաննեցի առանց խղճահարութիւն զգալու, ինչպէ՞ս պիտի չզգայի չարագործ ու վտանգաւոր կենդանի մը սպաննելով: Իր աղաղակին վրայ տղան ետ դարձաւ երբ ես արդէն հասած էի անտառին ճայրը, թէեւ ստիպուեցայ ետ գառնալ վերաբերուս առնելու համար: Գործը ձգած էի փախած միջոցիս:

Ահաւասիկ, Տե'արք, անցած դարձածին ճշգրիտ պատմութիւնը:

— Է՛ր ուրեմն, ես չեմ որ պիտի դատեմ ձեզ, ըսաւ Հօլմս այն պահուն ուր ծերունին իրմէ խլուած յայտարարութիւնը կ'ստորագրէր, Աստուած այդպիսի կացութեան մը մէջ չձգէ մեզ բնաւ:

— Ամէն: Հիմակ ի՞նչ պիտի ընէք, պա՛րոն:

— Ձեր վիճակին պատճառաւ բան մը պիտի չընենք: Դո՛ւք ալ գիտէք թէ ի մօտոյ ձեր արարքին համար պիտի պատասխանէք եղեռնադատ ատեանէն աւելի բարձր դատարանի մը առջեւ: Ձեր խոստովանութիւնը պիտի պահեմ: Եթէ Մաք Քարթի դատապարտուի, պիտի հարկադրուիմ մէջտեղ հանել զայն, ապա թէ ոչ ո՛ր և է մահկանացու երբեք պիտի չտեսնէ զայն և ձեր զաւանիւրը պիտի պահուի, դուք ողջ եղած ըլլաք կամ մեռած:

— Ուրեմն մնաք բարով, ըսաւ ծերունին հանդիսաւոր կերպով: Դուք աւելի հանդարտ պիտի մեռնիք մտածելով այն հանդատութեան վրայ, զոր ինծի տուիք այս դերագոյն վայրկեանին մէջ:

Ոտքէն մինչեւ գլուխը դողալով, դուքս ելաւ սենեակէն:

— Աստուած օգնէ մեզի, ըսաւ Հօլմս Կրկար լուսինէ մը ետք:

Ճէյմս Մաք Քարթի եղեռնադատ ատեանին կողմէ անպարտ արձակուեցաւ Հօլմսի ներկայացուցած և պաշտպան փառաբանին հաղորդուած տեղեկութիւններուն տատճառաւ: Ծերունի Թըրնըր մեր տեսակցութենէն ետք եօթը ամիս ապրեցաւ, բայց հիմա մեռած է և ամէն հաւանականութիւն կայ որ այս երկու մարդոց մանչն ու աղջիկը միասին երջանիկ ապրին, առանց սրբեք գիտնալու այն սեւ ամպը, որ իրենց անցեալը մթագնեց:

ՆԱՐԻՆՁԻ ՀԻՆԳ ԿՈՒՏԵՐՈՒ ԱՐԿՍԵՐ

Վերադառնալիս կարգացի այն ծանօթութիւնները, զորս առաւ եմ 82 և 90 տարիներուն միջեւ Շէրլօք Հօլմսի յանձնառած հաշակաւոր դատերուն վրայ: Անոնց գրեթէ բոլորն ալ ա՛յն չափ սրտաթուռնդ շահեկանութիւն մը ունին որ չեմ գիտեր թէ ընտրութիւնս որո՞նք վրայ կեդրոնացնեմ: Ուստի մէկդի պիտի ձգեմ լրագիրներուն հրատարակածները և անոնք որ բոս բաւականին երեւան չեն բերեր բարեկամիս նշանաւոր անդանդը, — ա՛յն տաղանդը, զոր կը ջանամ ի լոյս ընծայել:

Այդ դատերուն մէջ կան նաեւ որ իր նուրբ վերլուծութիւն խուսափած են: Զանոնք այս տեղ պատմելը անօգուտ պիտի լիւնար, վասն զի քննութիւնը արդիւնքի մը չէ յանգած: Ուրիշներ մասնակի կերպով միայն լուսաբանուած են և անոնց բացատրութիւնը կատկածներու և ենթադրութիւններու վրայ հիմնուած է աւելի քան թէ սեղմ տրամաբանութիւն մը ունեցող այն ապացոյցներուն վրայ, որոնք Շէրլօք Հօլմսի յաղթանակն են: Այս վերջին դատակարգին մէջէն ընտրեցի արեւած մը, որ իր մանրամասնութիւններուն մէջ նո՛յնչափ նշանաւոր է որչափ յուզիչ՝ իր արդիւնքներուն մէջ և որ պիտի շահադրգուէ ընթերցողներս, թէեւ քանի մը կէտերը մութ մնացած ըլլան:

87 տարին մեզի հայթայթեց դատերու երկար շարք մը, որոնց վրայ ծանօթութիւններ առի: Պիտի յիշեմ Բարտոլօ Սենեակին գործը, «ամաթէօ» մուրացկաններու ընկերութիւնը, որ իր փայլուն ժողովները կը գումարէր կահափայլին կամարներուն ներքեւ, տնդլիական «Սօֆի-Լէստերըն» նաւուն կորստեան վերաբերեալ դէպքերը, Կրայս Բաթլերընի արտօնակ արկածները եւ գայի կղզիէն մէջ և վերջապէս Քէմպրի ուէլի թոյնին գործը: Այս վերջինին մէջ Շէրլօք Հօլմս, հանգուցեալին ժամացոյցը նորէն լարելով, կրցաւ հաստատել թէ անիկա երկու ժամ առաջ լարուած էր և թէ տէրը այդ վայրկեանին պառկած ըլլալու էր: Այս հետեւութիւնը շատ կարեւոր եղաւ: Այս բոլոր արկածները պիտի պատմեմ օրէն մէ-

կը, բայց չեմ գիտեր աւելի տարօրինակ գործ մը քան անիկա, զոր մտադիր եմ ընթերցողներուս ներկայացնել այսօր:

Անպատեմբերի վերջին օրերն էին, այն թուականին, ուր գիշերահաւասարի մրրիկները կը մոլեգնին: Հովը փչած էր օրն ի բուն և անձրեւը մտրակած էր պատուհանները, այնպէս որ նո՛յն իսկ լայնատարած Լոնտոնի՝ քաղաքակրթութեան այդ սիրտին մէջ ստիպուած էինք բնութեան ոյժերուն առջև դուրս ծուլ ու ենթարկուիլ անոնց: Իրիկուան դէմ փոթորիկը սաստկացաւ: Հովը տղեկի մը աղաղակներուն և հեծեծանքներուն նմանող աղմուկ մը առաջ կը բերէր վառարանին մէջ: Շէրլօք Հօլմս տխրօրէն նստած էր կրակարանին առջև ու իր թղթածրարները կը պրպտէր, մինչ ես իր դէմը նստած, Քլէքք Բլաէլի ծովային մէկ սրտայոյզ պատմութիւնը կը կարդայի: Կինս քանի մը օր անցընելու համար հօրաքրոջը գացած էր ու ես Պէյքըր Սթրիթի առջի թաղս եկած էի, հոն սնակեւու համար առժամապէս:

— Տեսէ՛ք, ըսի ընկերոջս նայելով, դուռը կը զարնեն: Ո՞վ կրնայ ուրեմն գալ այս իրիկուն: Անշուշտ ձեր բարեկամներէն մէկն է:

— Չեղմէ՛ զատ բարեկամ չունիմ, պատասխանեց Հօլմս: Եւ յետէ, գէշ ընդունելութիւն կ'ընեմ այցելուներուն:

— Թերեւս յաճախորդ մըն է:

— Այն ատեն շատ ծանր պարագայ մը եղած է որ մարդ մը այս սոսկալի օգին և այս ժամուն ելլէ մինչեւ հոս գայ: Ես կը կարծեմ թէ տանտիրոջ մէկ բարեկամն է:

Շէրլօք Հօլմս կը սխալէր, վասն զի նոյն պահուն լսեցինք քայլերու աղմուկ մը նրբանցքին մէջ և հարուած մը՝ դուռին:

— Մտէ՛ք, ըսաւ Հօլմս ու թեւը երկնցուց կանթեղը նորեկին յատկացեալ թիկնաթուին լոտոններու համար:

Այցելուն 22 տարեկանի չափ երիտասարդ մըն էր, վայելուչ հագուստով և նուրբ ու ազնիւ կերպարանքով: Իր ջրահոս հովանոցը և վերարկուն տարակոյս չէին ձգեր դուռը տիրող փոթորիկին վրայ: Զորս կողմը նայեցաւ անձկութեամբ: Աչքերը և աժգունութիւնը բուռն յուզում մը կը յայտնէին:

— Նախ և առաջ ներում կը խնդրեմ ձեզմէ, ըսաւ ակնոցը քիթին վրայ հաստատելով: Կը յուսամ թէ անհանդիստ չեմ ընեք ձեզ և կը ցաւիմ որ ջուրի և ցիխի հետքեր բերե՛ ձեր մաքուր սունին մէջ:

— Վերաբնակիչ և հովանոցնիդ տուէք, բայտ Հօմոս Պատէն կախեմ և չորցնեմ զանոնք: Կ'ենթադրեմ թէ հարաւ արեւմուտքէն կուգաք:

— Այո՛, Հօրչէյմէն:

— Ձեր կօշիկները ծածկող կաւն ու կաւիճը շատ նշանաւ կալից են ինծի համար:

— Ձեզի խորհուրդ հարցնելու եկած եմ:

— Սիրով պիտի յայտնեմ կարծիքս:

— Եւ ձեզմէ օգնութիւն խնդրելու:

— Ասիկա շատ դիւրին չէ:

— Ձեր համբաւը լսած եմ, Մր. Հօլմոս: Գիտեմ թէ ի՞նչպէս փրկեցիք հաղարապետ Բրէնտէրկէյսթը Թէրքըրլիի Ակոմբին գայթակղալից գործին մէջ:

— Ա՛հ, այո՛, անիրաւարար կ'ամբաստանէին զայն թէ խաղի մէջ խարդախութիւն գործած է:

— Հաղարապետը հաւատանք ինծի թէ ամէնէն դժուարին խնդիրները լուծելու կարող էք:

— Թերեւս շատ առաջ դացած է:

— Թէ երբեք ձախողած չէք:

— Ներողութիւն, չորս անգամ խարուած եմ, երեք անգամ այրերէ և մէկ անգամ կնոջմէ մը:

— Ատիկա ի՞նչ նշանակութիւն ունի ձեր բոլոր յայտնութիւններուն հետ բաղդատելով:

— Իրողութիւնը սա է որ ընդհանրապէս բաւական չունի ջողութիւն ունեցած եմ:

— Կը յուսամ թէ իմ գործը մէջ ալ նոյն յաջողութիւնը կ'ունենաք:

— Նախ և առաջ հաճեցէք ձեր ամբողջ կրակին մօտեցնել և ձեր խնդիրը պարզել ինծի:

— Անտովոր դէպք մըն է:

— Արդէն իմ քննութեանս ենթարկուած բոլոր դէպքերը այնպէս են: Վերջին պահուն է որ կուգան ինծի:

— Է՛ ուրեմն, պա՛րոն, չեմ կարծեր թէ երբեք տեսած ըլլաք աւելի խորհրդաւոր և աւելի աշխտող դէպքերու շարք մը քան անոնք, որ տեղի ունեցան ընտանիքիս մէջ:

— Հետաքրքրութիւնս կը գրգռէք, բայտ Հօլմոս: Կ'ընդհատեմ, նախ գլխաւոր եղելով թիւնները պատմեցէք և յետոյ կարեւոր դատած մանրամասնութիւններու վրայ հարցումներ կ'ընեմ ձեզի:

— Անունս ձօն Օրէնշօ է: Իմ պատմութիւնս շատ

բարեբաւութիւն չունի այս ոտակալի գործին հետ: Ժառանգութեան ինչիւր մըն է, զոր պիտի պարզեմ ձեզի և որպէս զի աղէկ հառնաք, ստիպուած եմ քանի մը տարի ետ երթալ:

Պէտք է գիտնաք թէ մեծ հայրս երկու զաւակ ունեցած է, հօրեղբայրս Էլիէս և հայրս Ճօզէֆ: Հայրս Քօվէնթրիի մէջ պղտիկ գործատուն մը ունէր, զոր ընդարձակեց երկանիւրի դիւտին ժամանակ: Չպայթող Օրէնշօ օգնան գործիքի մը համար մենաշնորհ մը առած էր և այնչափ շահաւոր գործեր ըրաւ որ երջաւ իր մենաշնորհը ծախել և ապրիլ բարեկեցիկ վիճակի մէջ:

Էլիէս հօրեղբայրս երկուստեք լիւթեանը Ամերիկա գաղթեց և Ֆլօրիտի մէջ տունկեր մշակեց ու ինք ալ հարստացաւ: Պատերազմի ատեն ձէքսընի բանակին մէջ կուռեցաւ և ապա՝ Հուտի հրամանին ներքեւ, որ զինքը գնդապետ անուանեց: Երբ Լի դինաթափ եղաւ, հօրեղբայրս իր տնկարանը դնաց և երեք կամ չորս տարի մնաց հոն: 1860ի և 1870ի միջոցները Եւրոպա եկաւ և Հօրչէյմս մօտ, Սըսէքսի գաւառին մէջ կալուած մը գնեց: Աղւոր հաստութիւն մը դիզած էր Ամերիկայի մէջ և զթէ այդ երկրէն մեկնեցաւ, պատճառը սեւամորթներուն իրեն ներշնչած դարչանքը եւ զանաք աղաւտագրող Հանրապետութեան հաշդէպ իր խորհումն էր: Ինքնատիպ, ջղային, բարկացող և ոչ-ընկերակիւն մարդ մըն է: Հօրչէյմս բնակած միջոցին կը կասկածիմ թէ հաւանած ըլլալ մէկ անգամ քաղաք երթալ: Իր տանը չուրջ պարտեղ մը եւ երկու դաշտ ունէր: Հոն էր որ կ'աշխատէր երբ ամբողջ շաբաթներ չէր մնար իր սենեակին մէջ: Շատ օգի կը խմէր, մալի ծխող մըն էր, առանձնութիւնը կը սիրէր և չէր աշխատեր բարեկամ ունենալ: Նոյն իսկ եղբօրը հանդէպ անտարբեր էր:

Գալով ինծի, որ 12 տարեկանի չափ աղէկ մըն էի և իբր այն կը վարուէին հետս, չուտով սէր ներշնչեցի անոր: 1878ին, Անգլիա հասնելէն ութ կամ տասը տարի ետք, հօրմէս խնդրեց իրեն յանձնել զիս և շատ բարի եղաւ ինծի հանդէպ: Երբ զինով վիճակի մէջ չէր գտնուեր, կը սիրէր տապալի (բավլու) և աղիւտախաղ (սաւա) խաղալ հետս: Ինծի կը թողուր իր ծառաները վարելու և իր հայրթայթիւներուն պատասխանելու հօգը, այնպէս որ 16 տարեկանիս կա-

տարեալ տանտէր մը եղած էի: Բոլոր բանալիները քովս էին: Եւ կրնայի ուզածիս պէս դուրս ելլել, պայժանաւ որ իր սովորութիւնները չխանգարէի: Սակայն ձեզնայարկին մէջ սենեակ մը կար, որ անփոփոխ կերպով գոց էր և որուն մուտքը արգիւտուած էր թէ՛ ինծի և թէ ուրիշներուն: Մանկական հետաքրքրութիւնովս փորձած էի փականքին ծակէն նայիլ, բայց հին սնտուկներու կոյտէ մը և սովորաբար ձեզնայարկերու մէջ տեսնուած հնոտիներէ զատ ուրիշ բան մը չէի կրնար նշմարել:

Օր մը, 83 Մարտին, ճաշասենեակին սեղանին վրայ և գնդապետին պնակին առջեւ արտասահմանի դրոշմով նամակ մը տեսայ: Իրեն համար անսովոր բան էր նամակներ ընդունիլ, վասն զի գնումներուն փոխարժէքը կանխիկ կը վճարէր և քարեկամ չունէր:

— Հնդկաստանէն է և Բոնտիշերիէն, ըսաւ նամակը առնելով: Ի՞նչ կրնայ ըլլալ:

Սճապարանքով բացաւ: Նարինջի հինգ կուտեր գլտորեցան մէջէն և ինկան իր պնակին վրայ: Սկսայ խնդալ, բայց իսկոյն կանգ առի, անոր գէմքին արտայայտութիւնը տեսնելով: Շրթունքը սեղմուած էր, աչքերը մոլորուն եղած էին և մորթը մազառաքէի գոյն առած էր: Պահարանին կը նայէր և ձեռքը կը դողար:

— Ք. Ք. Ք. պոռաց: Աստուած իմ, յանցանքներս կը քաւեմ:

— Ի՞նչ կայ, հօրեղբայրս:

— Մա՛հ կայ, պատասխանեց և սեղանէն ելլելով սենեակը զնաց:

Սարսափած էի: Պահարանը առի ու դիտեցի որ կոնակը, ճիշդ խիժոտուած (սաւղ քսուած) մասին վերեւ կարմիր մետրով Ք. գիրը դրուած և երեք անգամ կրկնուած էր: Պահարանը նարինջի հինգ հատ չոր կուտերէ զատ ուրիշ բան չէր պարունակեր: Ի՞նչ կրնար ըլլալ սարսափի այս նուազին պատճառը: Սեղանէն հեռացայ, սանդուղէն ելայ և հանդիպեցայ հօրեղբորս, որ կ'իջնէր: Ձեռքը ժանդոտած հին բանալի մը ունէր, որ ձեզնայարկինը ըլլալու էր և բռնած էր պղնձէ պզտիկ տուփ մը, որ արկղիկի մը կը նմանէր:

— Ուզածնին կրնան ընել, բայց ես անոնց դուրս պիտի

ձախողեցնեմ, ըսաւ հայհոյելով: Ըսէ՛ Մառիին, որ աղւոր կտակ մը չինէ սենեակին մէջ և Հօրէշմի փաստարանը՝ Ծօրթհէմը կանչել տուր:

Իր հրամանները զործադրեցի ու երբ փաստարանը եկաւ, հօրեղբորս քով տարի, անոր յայտնած փափաքին համեմատ: Կրակը կը ճարձատէր վառարանին մէջ, բայց դիտեցի որ ամխակալին վրայ կոյտ մը կար սև ու թեթև մոխիրներու, որոնք այրուած թուղթերէ գոյացած էին: Քովը բաց ու սարսափ կը գտնուէր պղինձէ տուփը: Նայելով այդ տուփին, նշմարեցի որ կափարիչին վրայ կը գտնուէին երեք Ք. երբ, զորս առտուն տեսած էի պահարանին վրայ:

— Ծօ՛ն, կը փափաքիմ որ, ըսաւ հօրեղբայրս, իբր վկայ ծառայէք կտակիս: Կալուածս իր ամբողջութեամբ կը կտակեմ եղբորս՝ ձեր հօրը, որ անշուշտ ձեզի ժառանգութիւն պիտի ձգէ: Եթէ կարենաք վայելել, ի՞նչ աղէկ: Ապա թէ ո՛չ հաւատացէք, բարե՛կամս, ձեր ամենամեծ թշնամիին կտակեցէք զայն: Կը ցաւիմ որ այս անստուգութեան մէջ կը ձգեմ ձեզ, բայց այժմ չեմ կրնար նախատեսել թէ գործերը ի՞նչ դարձուածք պիտի առնեն: Հաճեցէք ստորագրել սա թուղթը, Մր. Ծօրթհէմի ցոյց տուած տեղը:

Կտակագիրը ստորագրեցի և փաստարանը տարաւ զայն:

Ինչպէս կը մտածէք, այս տարօրինակ դէպքը շատ յուզեց զիս: Երկարօրէն խորհեցայ անոր վրայ: Մնդիրը ամէն տեսակէտով քննեցի առանց կարենալ լուծելու զայն և մնացի սարսափի տպաւորութեան մը տակ, որ սակայն ժամանակին հետ մեղմացաւ: Եւ յետոյ, մեր կեանքը խռովող բան մը չը պատահեցաւ: Սակայն հօրեղբայրս միեւնոյն մարդը չէր այլ ևս: Առաջուրնէ աւելի կը խմէր և հեղուհեղ աւելի քիչ բնկերական կ'ըլլար: Իր ժամանակին մեծագոյն մասը սենեակին մէջ փակուած կ'անցընէր: Երբեմն յիմարի մը պէս դուրս գ'ելլեր առնէն և պարտէզին մէջ վեր վար կը պտտէր ատրճանակը ձեռքը, պտուղով թէ մարդէ չէր վախնար և թէ ո՛չ Աստուած և ոչ սատանան պիտի չկրնային ոչխարի մը պէս որդելափակել զինքը իր չրջապատին մէջ: Երբ այս նուազները կ'անցնէին, դէպ ի դուռը կը վազէր, բանալիով կը կրպէր և ներսէն ապահովութեան ձող մը կը դնէր, գործելով քննապիտի մարդու մը պէս, որ աւելի երկար ատեն չի

կընար ինքզինքը ազատել իր ներքո արժատացած սարսափէ
մը: Այդ օրերը, 'նոյն խակ ցուրտ օգին, դէտած էի որ զէմքը
քաղինքով ողողուած էր:

վերջապէս, Մր. Հօ'լմս, վախճանին գալու և ձեր համարեթիւնը չարաչար չդարձանելու համար պիտի ըսեմ ձեզի թէ գիշեր մը դուրս ելաւ և առիկա աղետալի եղաւ իրեն համար, վասն զի պարտեղին ծայրը գտանք զինքը անկենդան, երեսը լճացած ջուրով լեցուն աւազանի մը մէջ մարդ-ձուած: Եւ որովհետեւ մարմինին վրայ բռնութեան հետք չկար և աւազանը հազիւ երկու ոտք խորութիւն ունէր, ու նաեւ զո՛ր իր արտակարգ սովորութիւններով ծանօթ ըլլալուն համար, երգութեալ գատաւորները չվարանցեան անձնապահութիւն մը եզրակացնելու: Եւ որ մահուընէ ոտքոտ-փխըր գիտէի, չէի կարծեր թէ անձնապահ եղած ըլլար: Բայց քննութիւնը առաջ տանող չեղաւ և հայրս տիրացաւ ժառանգութեան, իբր 14,000 ոսկի, զորս պանքան դրաւ:

— Վայրյեկան մը, ընդմիջեց Հօլմս : Զբոս վերադարձիւնք միշտեւ հիմալի իւր լածներուս ամէնէն հետաքրքրականներէն մէկն է : Ըսէք ընծի թէ ձեր հօրեղբայրը ճիշդ ո՞ր թուականին ստացաւ նամակը և ե՞րբ տեղի ունեցաւ կարծեցեալ անձնատուանութիւնը :

— Նամակը հասաւ 1883 Մարտ 10 ին և ժա՛նը տեղի ունեցաւ օթթը շաբաթ ետքը, Մայիս 2 ի գիշերը:

— Շնորհակալ եմ: Հիմա շարունակեցէք:
— Երբ հայրս կալուածը ժառանգեց, իմ խնդրանքովս մանրազնին կերպով աչքէ անցուեցաւ ձեզնայարկը, որ մինչև այն օրը դոց էր: Հոն դռանք պղինձէ առփը բաց բոլորովին պարտաւ էր: Կափարիչին ներսի կողմը պիտակ մը զը զտնուէր Ք. Ք. Ք սկզբնաստուերով և հետեւեալ արձանագրութեամբ. «Նամակներ, յիշատակադիր, ստացադներն և ցուցակ», ցոյց տալով զնգագլխտ Օրէնչոյի փճացուցած թուղթերուն հանդամանքը: Ասկէ դուրս, զտնուեցան հօրեղբայրս Ամբրիկայի մէջ անցուցած կեանքին վերաբերեալ թուղթեր և ծանօթատետրներ: Այս վերջիներէն մէկ քանին պատերազմին առնինն մնացած էին և կը ցուցնէին թէ հօրեղբորս, իր պարտականութիւնը կատարելով, քաջ զինուորի համրաւին տրժանացած էր: Ուրիշներ, որ Հարաւային Նա-

Տանդներու վերակազմութեան թուականը կը կրէին, ժամանա-
ւորապէս քաղաքականութեան վրայ կը խօսէին և ի վեր կը
հանէին կորովի դիմադրութիւնը, զոր պարտաւորուած էմ
ընել Հիւսիսէն եկող արկածախնդիրներուն :

Այսպէս, հայրս 84 ի սկիզբը հաստատուեցաւ Հօրէնյմի մէջ և ամէն լսան կարելի եղածին չափ ալէկ գնաց մինչեւ 85 Յունուար: Յունուար 4 ին միատեղ ճաշելու վրայ էինք, երբ յանկարծ հայրս զարմանքէն պոռաց բարձրաձայն: Մէկ ձեռքովը բռնած էր պահարան մը, զոր պատռած էր և միւսով՝ նարինջի հինգ կուտեր: Միշտ ծաղրած էր ինչ որ կ'անուանէր «ուրուականի պատմութիւն»: Բայց այդ պատմութիւնը իրեն համար իրականութիւն մը ըլլալով, ապացուութեան նոյն իսկ սարսափահար եղաւ:

— Լ՞սէ թոեկ կ'ուզէ ասիկա, Ճօն, հարցուց ինծի:

Սոսկուժէն սառեր մնացեր էի: «Ք. Ք. Ք» է, ըսի: Պա-
հարանին մէջի կողմը նայեցաւ:

— Ճիշդ աղ է, բառ: Ահաւաստիկ նո՛յն գիրերը: Բայց
վրան ի՞նչ գրուած է:

«Թուղթերը արեւի ժամացոյցին վրայ դրէք», ըսի, ուսին
վրայէն նայելով :

— Ի՞նչ թուղթեր, ի՞նչ արեւի ժամացոյց :

— Պարտեզին ժամացոյցը : Ուրիշ չկայ : Բայց այդ թուղթերը անոնք ըլլալու են , որոնք փճացուեցան :

— Բէ՛հ, բաւ քաջութիւնը հաւաքելով, հոս քաղաքակիրթ երկրի մէջ եմք: Անխիթարութիւն չընենք: Ո՞ւրկէ կուգայ ասիկա:

— Տընտիւն, պատասխանեցի դրոշմին նայելով :

— Գեշ կատակ մըն է: Արեւի ժամացոյցի և թուղթե
բու այս պատմութեան հետ գործ չունիմ:

— Եթէ Դո ձեր տեղը ըլլայի, անշուշտ իմաց կուտայ,
ոստիկանութեան, ըսի:

— Ո՛չ, ո՛չ, չեմ ուզեր որ ծաղրեն զիս :

— Այն ատեն թողէք որ ես իմաց տամ:

— Կ'արդիլեմ: Չեմ ուզեր որ այդպիսի անմտութիւնն
տարածախոսին:

Հայրս խիտ յամառ էր : Ժամանակ կորսնցնել էր զհնր
համոզելու փորձ ընելը : Տխուր նախզգացումներ տնէի : Այլ

նամակին ստացուելուն երրորդ օրը, հայրս զնաք այցելութիւն տալու իր վաղեմի բարեկամներէն մէկուն՝ հազարապետ Յրօպոլիի, որ Բօթնատուն Հիլի մէկ ամրոցին կը հրամայէ: Ներքնապէս դո՛ւ էի դուրս ելլելուն համար, վասն զի կը կարծէի թէ տունէն դուրս աւելի ապահովութեան մէջ էր: Բայց ս'ըջախ կը սխալէի: Իր բացակայութեան երկրորդ օրը, հեռագիր մը ստացայ հազարապետէն, որ ինձմէ կը խնդրէր անմիջապէս գալ: Հայրս ինկած էր փոսի մը մէջ, որոնցմէ չատ կայ չըջակաները և գտնուած էր զգայալիբի, գանկը խորտակուած: Տակաւին կը չնչէր երբ հասայ, բայց չկրցանք սթափեցնել զինքը: Կ'երեւայ թէ վերջալոյսին մեկնած էր Ֆօրտնէմէն: Այդ տեղուանքը անծանօթ էին իրեն և չէր զիտեր թէ ճամբուն երկայնքը կաւիճի հանքեր կային, առանց պատուարով մը պաշտպանուելու: Անկում մը զարմանալի չէր այս պայմաններուն մէջ և երդուեալները եղբակացուցին թէ մաշը արկածի մը արդիւնք էր: Ե՛ս իսկ, հօրս մահուան հետ անհուշութիւն ունեցող պարագաները քննելէ ետք, սպանութեան մը հնարաւորութիւնը մէկդի բրի: Արդարեւ մարմինը բռնութեան նշան մը չէր կրեր: Գողութիւնը պիտի չկրնար ոճիրին շարժառիթը բլլալ և յետոյ չըջակաները օտարականներու պատիլը տեսնուած չէր: Հակառակ ասոր, միտքս կը չարչարուէր և չէի կրնար չկարծել թէ դաւադրութիւն մը լարուած էր անոր դէմ:

Հօրս միակ ժառանգորդն էի ճակատագրապէս: Եւ եթէ հաւանեցայ անոր գոյքերը ժառանգել, պատճառը համոզուած ըլլալս էր թէ մեր զժրախտութիւնները հօրեւորս կեանքին մէկ միջնադէպին հետ կապակցութիւն ունէին և թէ պիտի հետապնդուէի ո՛ւր տեղ որ ալ ապաստանէի:

85 Յունուարին էր որ մեռաւ խեղճ հայրս: Անկէ ի վեր երկու տարի և ութ ամիս անցած են: Այս միջոցին երջանիկ ապրեցայ Հօրչէյմի մէջ: Նոյն իսկ կը սկսէի կարծել թէ տնէժքի ժամը անցած էր ընտանիքին համար և թէ մեր զժրախտութիւններուն շարքը մարած էր նախորդ սերունդին հետ: Աւա՛ղ, չատ չուտով ուրախացած էի, վասն զի երէկ առտու աղետալի հարուածը իջաւ վրաս, ինչպէս ատենօք հօրս վրայ:

Երկտասարդը ճմրթկուած պահարան մը հանեց բաճկոնակին զրպանէն, դարձուց սեղանին վրայ և նարինջի հինդ կուտեր ձգեց:

— Ահաւասիկ պահարանը, շարունակեց: Դրոշմը Լոնտոնէն է, Արեւելեան թաղէն: Ներսի կողմը կը գտնուին այն միեւնոյն գիրքերը, որոնք կ'երեւային հօրս ուղղեալ վերջին նամակին վրայ. «Ք. Ք. Ք.» և յետոյ սա պարբերութիւնը. «Թուղթերը արեւի ժամացոյցին վրայ դրէք»:

— Ինչ ըրիք, հարցուց Հօլմս:

— Ոչինչ:

— Ոչինչ:

— Ճիշդը ըսելով, պատասխանեց նուրբ և տեղոյն ձեռքերուն մէջ ծածկելով գլուխը, յուսահատած եմ այն խեղճ ճագարին պէս, որուն օձ մը կը ջանար փաթթուիլ: Կ'զգամ թէ կը հետապնդուիմ անյաղթելի և անողոք ճակատագրի մը կողմէ, որ կարող է մեր լոյսը ջանքերը ի դերեւ հանել:

— Բէ՛հ, պոռաց Հօլմս, պէտք է դործել, սիրելիւ, ապա թէ ոչ կորուած էք: Կորովը միայն կրնայ ազատել ձեզ: Յուսահատելու վայրկեանը չէ:

— Ոստիկանութեան խորհուրդ հարցուցի:

— Է՛, ե՛տքը:

— Պատմութիւնս մօտիկ ըրին ժպտելով: Ոստիկանապետը կ'երեւակայէ անշուշտ թէ այդ նամակները կատակներ են, թէ հօրեղբօրս և հօրս յաջորդական մահերը արկածներու արդիւնք են, ինչպէս յայտարարեցին երդուեալները և թէ անոնք առնչութիւն մը չունին այս խորհրդաւոր պատմութիւններուն հետ:

Հօլմս իր գոց կուռփները օդին մէջ շարժեց պոռալով.

— Օ՛հ, անհաւատալի ապուշութիւն:

— Սակայն ինձի ոստիկան մը յատկացուցին որպէս զի տունը պահպանէ ինձի հետ:

— Այս գիշեր ձեզի հետ եկա՞ւ:

— Ո՛չ, վասն զի հրաման ունէր տանը մէջ մնալու:

Հօլմս նորէն շարժում մը ըրաւ:

— Ինչո՞ւ զիս գտնելու եկաք, կամ մանաւանդ ինչո՞ւ աւելի կանուխ չեկաք:

— Ձէի ճանչնար ձեզ: Այսօր միայն սարսափս հազար գեցի հազարապետ * Բրէնտերլէսթի և ա՛ն էր որ խորհուրդ տուաւ ինձի ձեզ տեսնել:

— Ահա երկու օր է որ նամակը առեր էք: Պէտք էր առաջ

գայիք: Կ'ենթադրեմ թէ ձեր խնձի ցոյց տուածէն զատ ուրիշ ապացոյց մը, ուրիշ մանրամասնութիւն մը չունիք, որով կարելի ըլլայ հետք մը գտնել:

— Այո՛, ուրիշ բան մըն ալ կայ, ըսաւ ձօն Օրէնչօ:

Եւ այս ըսելով, վերակուին գրպանը խառնեց և գունատ կապոյտ թուղթի կտոր մը հանելով սեղանին վրայ դրաւ:

— Տարտամօրէն կը յիշեմ թէ, աւելցուց, հօրեղբորս իր թաղթերը այրած օրը նշմարեցի որ մոխիրներուն մէջ դաճուած և չփճացած թուղթերուն եղերքները ճիշդ այս գոյնը ունէին: Այս միակ թուղթը իր սենեակին տախտակամածին վրայ գտայ և կարծեմ թէ միւսներուն մէջէն ինկած, հեռուն գացած և այս կերպով փճացուած խառնափած է: Այս թուղթը նարինջի կուտերը միայն կը յիշատակէ: Սակէ զատ ուրիշ կարեւոր նշան մը չեմ տեսներ: Կը խորհիմ թէ յուշատետրի մը սէկ էջն է: Ամէն պարագայի մէջ հօրեղբորս գիրն է:

Հօլմս կանխեղը մօտեցուց և երկուքս ալ ծոեցանք թուղթին վրայ, որուն անկիւնատուած եղերքները կը ցուցնէին թէ տետրակի մը մէջէն խզուած էր:

Գլուխը կը կարդացուէր. «Մարտ 1869» և վարը՝ սա առեղծուածային խօսքերը.

«4 ին, Հրտարն եկաւ: Փոփոխութիւն չ'լայ:

«7 ին, Կուտերը զրկուած Մաք Բօլէյի, ի Բարամօր, և Սէյնթ Օկլեթիսիցի ձօն Սուէնի:

«9 ին, Մաք Բօլէյ կ'անհետանայ:

«11 ին, ձօն Սուէն կ'անհետանայ:

«12 ին, այցելութիւն ի Բարամօր: Ամէն բան կարգին է»:

— Ծնորհակալ եմ, ըսաւ Հօլմս թուղթը ծալելով և այցելութիւն դարձնելով: Հիմա կորսնցներէք վայրկեան մը չունիք: Տուն գացէք և շուտ գործեցէք:

— Բայց ի՞նչ ընելու է:

— Մէկ բան միայն և անմիջապէս. — Այս թուղթը կը դնէք պղինձէ տուփին մէջ, որուն խօսքը ըրիք ինծի և անոր կը միացնէք ծանօթագիր մը, ըսելով թէ ձեր հօրեղբայրը միւս բոլոր թուղթերը այրած է, բացի առկէ: Յետոյ տուփը կը դնէք արեւի ժամացոյցին վրայ: Հասկցա՞ք:

— Այո՛:

— Հի՛, ակուհիմա մի՛ մտածէք ո՛չ վրէժխնդրութեան և ո՛չ

ուրիշ նմանութեան բանի մը վրայ: Վրէժը պիտի լուծենք օրինական միջոցներով: Մենք պիտի լարենք մեր ցանցը և մինչ իրենցը կազմ ու պատրաստ է: Ընելիք առաջին գործը ձեզի սպառնացող վտանգը հեռացնելն է: Յետոյ կը լուսարանենք գաղտնիքը, յանցաւորները պատմելով:

— Ծնորհակալ եմ, ըսաւ երիտասարդը սուրի ելլելով և վերարկուն հագնելով, կեանք և յոյս ներշնչելիք ինծի: Ձեր խորհուրդներուն պիտի հետեւիմ:

— Վաղեկան մը խել մի՛ կորսնցնէք և մանաւանդ հակեցէք ձեր ապահովութեան վրայ, վաճառի անշուշտ իրական և անմիջական վտանգ մը կ'սպառնայ ձեզի: Ի՞նչպէս պիտի դառնաք:

— Վաթէրլոյէն մեկնող կառախումբով:

— Ժամը տակաւին ինը չկայ: Փողոցները անցորդներ գտնուելու են և կը կարծեմ թէ վախու բան չկայ: Յիշեցէք առկայ թէ ո՛րչափ հակէք ձեր անձին վրայ՝ քիչ է:

— Զինուած եմ:

— Աղէ՛կ: Վաղը պիտի սկսիմ ուսումնասիրել ձեր գործը:

— Ուրեմն Հօլմս, մի՛ մէջ պիտի տեսնեմ ձեզ:

— Ո՛չ, ձեր գաղտնիքին բանալին Լոնտոնի մէջ է: Հոն

փնտռել կ'ուզեմ:

— Ե՛, ուրեմն, մէկ կամ երկու օրէն ձեզ տեսնելու կուգամ, գիտնալու համար թէ ի՞նչ կը խորհիք առփին ու թուղթերուն վրայ: Միշտ ձեր խորհուրդներուն պիտի հետեւիմ:

Զեռքերնիս սեղմեց և հեռացաւ: Դուրսը, հովը կը մշնջէր տակաւին և անձրեւը կը մտրակէր պատուհանները: Այս չէր տակաւին և անձրեւը կը մտրակէր թէ մոլեղնած տարրերուն կողմէ տարօրինակ արիւծը կարծես թէ մոլեղնած էր, — ինչպէս պիտի մղուէին բերուած ու դէպ ի մեզ մղուած էր, — ինչպէս պիտի մղուէին ջրիմուռները (ջրային խոտ մը) փոթորկոտ օր մը, — ու նաեւ կարծես թէ սանձաճուած էր ընկուզեղու ա՛յն միւսնոյն ալիքներուն տակ, որոնք բերած էին գայն:

Շէրլօք Հօլմս նստած էր, լուռ, գլուխը դէպ ի առաջ ծռած: Աչքերը չէին բաժնուեր բոցէն, որ վառարանին մէջ կը փայլէր: Սիկառը վառեց և կոնակը թիկնաթուփն յենարանին տալով, սկսաւ դիտել ծուխի գուլաները, որ զիրար վը հօլածէին դէպ ի ձեզուն:

— Կարծեմ թէ, Ուօթսըն, ըսաւ վերջապէս, մեր դա-

— Բայ ի, սակայն, Չորսերու նշանէն :

— Այո՛, թերեւս : Սակայն ինծի կուգայ թէ ս'ջա ձօն
Օրէնչօն աւելի ենթակայ է վտանգներու քան Շօլթօները :

— Բայց այդ բոլոր վտանգներուն ի՞նչ ըլլալը կը գուշակէ՞ք, հարցուցի :

— Անոնց բնոյթին մասին տարակոյս չի կրնար ըլլալ, պատասխանեց Հօլմս :

— Է՛ր ուրեմն, ի՞նչ տեսակ վտանգներ են : Ո՞վ է այդ Ք. Ք. Ք. նա ինչո՞ւ կատաղօրէն կը հալածէ այս խեղճ բնատանիքը :

Շէրլօք Հօլմս աչքերը գոցեց, արմուկները թիկնաթողին թեւերուն վրայ դրաւ և մատներուն ծայրը միացուց :

— Իտէալ տրամաբանը, ըսաւ, երբ եղելութեան մը կը տեղեկանայ իր բոլոր մանրամասնութիւններուն մէջ, պէտք է անկէ հետեւցնէ ո՛չ միայն նախընթաց դէպքերուն շարունակութիւնը, այլ նաև բոլոր հետեւանքները :

«Ինչպէս որ Քիւլիէ կրնար ամբողջ անատուն մը նկարագրել միմիայն ոտկոր մը ուսումնասիրելով, նոյնպէս դիտող մը, որ դէպք մը քննած է, պէտք է կարող ըլլայ որոշել միւսները, այսինքն անոնք որ նախապէս տեղի ունեցած են և անոնք որ յետոյ տեղի պիտի ունենան : Մենք տակաւին չըմբռնեցինք հետեւանքները, որոնց միմիայն տրամաբանութիւնը կրնայ տանիլ մեզ : Կարելի է ուսումնասիրութեամբ լուծել կարգ մը խնդիրներ, որոնք տրամաբանութեան ճիգերը արհամարհած են : Այսու հանդերձ, արուեստին կատարելութեան հասնելու համար, պէտք է որ տրամաբանը կարող ըլլայ օգտուիլ իրեն հաղորդուած բոլոր եղելութիւններէն : Ասիկա, ինչպէս պիտի տեսնէք, կ'ենթադրէ խորունկ գիտութիւն մը, ինչ որ հաղուազիւտ բան է նո՛յն իսկ մեր ժամանակին մէջ, ուր ուսուցումը ձրի է և հոմաճանգիտական : Սակայն անկարելի չէ որ մարդ մը յաջողի գիտնալ ինչ որ անհրաժեշտ է իր պաշտօնին : Կրնամ ըսել թէ ա՛յս եղած է իմ կեանքիս նպատակը : Եթէ լաւ կը յիշեմ, օր մը, մեր բարեկամութեան սկիզբը, խիստ որոշ կերպով մը սահմանեցիք իմ գիտութիւնս :

Շարունակութիւնը յաջորդ քիւով

463

Բանկ մը օրէն այս կը տեսնի Յ.Յ.Յ. Ամիրեանի խիստ
զուարճալի կատակերգութիւնը
ԱՎԵՑԻ ՀԱՃԻ ԱՂԱՆ ԵՒ ՍԱՄԱԹԻԱՑԻ ԳՈՀԱՐ ՏՈՒՏՈՒ

Կարդացե՛ք Եր. Օսեանի ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ՄԱԿԱ-
ԲՈՅՈՆԵՐԸ, Գին 40 դրուշ:

ԼԵՐԱՆ ՈՒԻՆ, ամբողջացած հաստի մը մէջ, Գին
75 դրուշ:

ԿԵՍԱՐԻ ՏԱՐՓՈՒՀԻՆ, Գեղարուեստական նկարնե-
րով, Գին 40 դրուշ:

ՌՍՍԵՐՈՒԹԻՆ, ԿԼԻՄ ԱՐԻԿԱՅ ՎԵՆԱԿԱՆԻՆ, պատմու-
թիւնը, Գին 50 դրուշ:

Ստանալու համար գիմել միմիայն Պտղ մէկ Րէշիա
էֆէնտի խան Յակոբ Արքեպիսկոպոս:

ԳԻՆ 10 ՂՐՈՒՇ

Հրատարակող քիւն Յ. ԱՐԲԱՀԱՄԵԱՆ	Տպագրութիւն Յ. ԱՍՏՏՈՒՐԵԱՆ ՈՐԻԻՐ
----------------------------------	------------------------------------

1820

82
7-73

2013

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL1605697

